

ნათია ფიფია

ევსევი კესარიელისა და იპოლიტე რომაელის ცნობები I-II საუკუნეების დასავლეთ საქართველოს ეთნოპოლიტიკური ისტორიის შესახებ

III-IV სს. დასავლური წყაროების ინფორმაცია შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროს შესახებ, ერთი შეხედვით, მხოლოდ მწიგნობრულ ტრადიციას ეყრდნობა. ჩვენს ნაშრომში განვიხილავთ ევსევი კესარიელისა და იპოლიტე რომაელის ცნობებს. მიუხედავად იმისა, რომ მათი ინფორმაცია საქართველოს შესახებ მწირია და, ერთი შეხედვით, ზედაპირულ ხასიათს ატარებს, რაც თითქოს განპირობებული უნდა იყოს იმით, რომ ისინი დასავლურ ქართულ ეთნოპოლიტიკურ კონიუნქტურას მხოლოდ წერილობით იცნობენ, ჩვენი აზრით, მათი ცნობები მაინც ასახავს მათ თანადროულ ვითარებას და არა წინა საუკუნეებში არსებულ ვითარებას.

ევსევის ცნობით: „კაპადოკიის გადაღმა... მარცხნით არიან სკვითები, კოლხები და ბოსპორანები, აგრეთვე სანები, რომელთაც სანიგები ეწოდებათ და რომლებიც ვრცელდებიან პონტომდე, სადაც არის ბანაკი აფსაროსი, სებასტოპოლისი და მდინარე ფაზისი, ვიდრე ტრაპეზუნტამდე გადაჭიმული არიან ეს ტომები“ [Eusebius, *Chronica Minora* I, 216-219].¹

¹ გეორგიკა, ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ. ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანით გამოსცეს და განმარტებები დაურთეს ალ. გამყრელიძემ და ს. ყაუხჩიშვილმა. ტ. I. თბ. 1961, გვ. 32.

იპოლიტე რომაელი წერს: სავნები, ეგრეთწოდებული სანიგები... გადაჭიმული არიან პონტომდე, იმ ადგილამდე სადაც არის აფსაროსი (და სებასტოპოლი) და ჰისოს ნავსადგური და მდ. ფასიდი [Hippolytus, Chronica, 233].²

კოლხებთან დაკავშირებით ამჯერად არ გავამახვილებთ ყურადღებას, ვახსენებთ მხოლოდ სანიგებს. სანიგები პირველად პლინიუსთან იხსენიება [Plin. NH, VI, 14].³ პლინიუსი, როგორც მოგვიანებით არიანე, სანიგებს სებასტოპოლისის მიწაზე მცხოვრებლებად თვლის. თუმცა, შესაძლოა, პირველი მოხსენიება მემნონ ჰერაკლეელს უკავშირდებოდეს, (თავად მემნონის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის თარიღი სადავოა ისტორიოგრაფიაში) მითრიდატეს ომებთან დაკავშირებით, ისტორიკოსი ერთად იხსენიებს სანიგებს და ლაზებს. ანონიმთან (V ს.) სანიგები ცხოვრობენ მდ. აქეუნტიდან მდ. აბასკამდე (ფსოუ, ბზიფი ან მძიმთა). რადგან წყაროებში ჰენიოხების ჩანაცვლება ხდება სანიგებით, შესაძლოა სანიგები წარმოადგენდნენ ჰენიოხთა ერთ-ერთ ტომთაგანს, რომელიც ყველაზე მეტად გაძლიერდა და გაბატონდა აქ მცხოვრებ დანარჩენ ჰენიოხ ტომებზე, გაავრცელა რა ამ უკანასკნელებზე თავისი სატომო სახელი.

ეგსევი კესარიელისთვის სანები იგივე სანიგები არიან. იპოლიტე რომაელისთვის, სავნები არიან იგივე სანიგები. ჩვენი აზრით, სანიგების იგივე სავნებად მოხსენიება არ არის საკმარისი არგუმენტი იმის სამტკიცებლად, რომ ესენი სვანები არიან, მით უმეტეს, რომ ეგსევისთან, რომლის ინფორმაცია იპოლიტე რომაელის ინფორმაციას ძალიან ჰგავს, სანიგები იგივე სანები (ანუ ჭანები) არიან.⁴ აღსანიშნავია, რომ ის მკვლევარები, რომლებიც სანიგებს სვანებთან აიგივებენ,

² გეორგიკა, ბიზანტიელი ავტორების ცნობები საქართველოს შესახებ. ტ. I, გვ. 20.

³ В. В. Латышев, Scytica et Caucasia. Вестник Древней Истории. 1949. №2, გვ. 290.

⁴ გეორგიკა, ბიზანტიელი ავტორების ცნობები საქართველოს შესახებ. ტ. I, გვ. 32.

ძირითადად ამ წყაროს ეყრდნობიან.

ამ სანების ქვეშ ვესევი გულისხმობს სამხრეთის სანებს, იგივე ჭანებს, (რადგან აფსაროსთან იხსენიებს), ოღონდ სანიგებთან მათი დაკავშირებით რეალურად ის ჩრდილოელ სანიგებს (ჰენიოხებს) ეთნიკურად უკავშირებს სამხრეთელ სანებს (ჭანებს). ჰენიოხები და სანიგები ერთი და იგივე ტომია, ამაზე ჩვენ სხვა ნაშრომში გვქონდა საუბარი.⁵ საინტერესოა, რომ ჰენიოხები ორ რეგიონში იხსენიებიან, სამხრეთში და ჩრდილო-დასავლეთ საქართველოში, ვესევის ცნობიდან გამომდის, რომ ის სანიგებს სამხრეთში გულისხმობს, მაშინ როდესაც სანიგები ყოველთვის მოხსენიებული არიან ჩრდილო-დასავლეთ საქართველოში.

სანიგები, რომელთაც პირველად პლინიუსი ან მემნონი იხსენიებს, ჰენიოხთა გვერდით მოიხსენიებიან თავიდან, მაგრამ ახ. წ. II საუკუნის დამდეგისთვის მრავალი წვრილი ტომის შემცველი ჰენიოხთა გაერთიანება (ისევე, როგორც ეს სახელწოდება) ქრება წყაროებში და მათ ადგილს სანიგთა სამთავრო იკავებს, რომელიც ისევე როგორც ჰენიოხთა სატომო კავშირები, ვრცელ ტერიტორიას მოიცავდა. არიანეს (II ს.) გადმოცემით, მათ მიწა-წყალზე მდებარეობდა ქ. სებასტოპოლისი (დღევ. სოხუმი), დასავლეთით კი იგი მდ. აქეუნტს (დღევ. შახე) აღწევდა.⁶

ვესევისთან სანები ვრცელდებიან აფსაროსამდე, ამიტომ საფიქრებელია, რომ მაკრონ-ჰენიოხთა სამეფო სწორედ რომ

⁵ ნ. ფიფია, დასავლეთ და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე მოსახლე ზოგიერთ ტომთა (ჰენიოხები, სანიგები) ეთნიკური კუთვნილების საკითხისთვის. ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის შრომები. VIII. თბ. 2008.

⁶ იხ. გეორგიკა. ბიზანტიელი ავტორების ცნობების საქართველოს შესახებ. ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო სიმონ ყაუხჩიშვილმა. ტ. II. თბ. 1965, გვ. 159; მ. ინაძე, ძველი აფხაზეთის ეთნოპოლიტიკური ისტორიის საკითხები, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე. ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოლოგიისა და ხელოვნებათმცოდნეობის სერია. № 2. 1992, გვ. 45.

აფსაროსამდე ვრცელდებოდა. ამასთან აღსანიშნავია, რომ შესაძლოა ძიდრიტების სახელი წყაროებიდან იმიტომ გაქრა, რომ მათზე გავრცელდა სანების ეთნონიმი, რადგან ძიდრიტების ტერიტორიაზე გაძლიერდა ჭანური ტომების გავლენა. ამრიგად, მხოლოდ ევსევის ცნობა სანების აფსაროსამდე მოსახლეობის შესახებ ვერ გამოდგება იმის სამტკიცებლად, რომ ძიდრიტების ტერიტორია II საუკუნეში აფსაროსიდან იწყებოდა და ქობულეთ-აჭარის მხარეებს მოიცავდა. შესაძლოა, ძიდრიტები აფსაროსის სამხრეთ-დასავლეთით მოსახლეობდნენ და შემდგომ მათზე სანების სახელი გავრცელდა.

საინტერესოა თავად ის ფაქტი, რომ იპოლიტე რომაელი და ევსევი კესარიელი დასავლეთ საქართველოში შავი ზღვის სანაპიროს გასწვრის სებასტოპოლიდან ტრაპეზუნტამდე იხსენიებენ მხოლოდ კოლხებს და სანიგებს (იგივე სანებს ან ჰენიოხებს). საერთოდ არ იხსენიებიან არც ლაზები, არც აფშილ-აბაზგები. ეს, ერთი მხრივ, შეიძლება აიხსნას ლაზებსა და მათ დაქვემდებარებულ აფშილ-აბაზგებზე დასავლეთ საქართველოში ძველთაგანვე ბერძნული წყაროებისთვის ცნობილი კოლხების ტომის სახელის გავრცელებით მთელ დასავლურ ქართულ მოსახლეობაზე, ხოლო, მეორე მხრივ, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ეს ცნობა ადრეული ვითარების ამსახველია და გულისხმობს აფშილ-აბაზგების და ლაზების ჩამოსახლების წინარე ხანას. ეს წყაროები თითქოს მხოლოდ მწიგნობრულ ტრადიციას ეყრდნობიან და ამდენად, არც არის მოსალოდნელი მათთან ამ ტომების მოხსენიება.

ერთი შეხედვით, ამ ორ წყაროსთან შედარებით, უფრო სანდო წყაროებად გამოიყურებიან პტოლემეაიოსი და ფლავიუს არიანე. მიუხედავად იმისა, რომ ევსევი კესარიელი და იპოლიტე რომაელი უფრო მოგვიანო ხანაში წერდნენ, ის ფაქტი, რომ მათ თავისი თანადროული ვითარება აღწერეს, ერთი შეხედვით არ მტკიცდება, მართალია, არ არის საფიქრებელი ამ რეგიონში რაიმე ხელახალი ეთნიკური ცვლილე-

ბა. როგორც მოგვიანო ხანის წყაროებით (პროკოფი, აგათია სქოლასტიკოსი) დასტურდება, ის ეთნოპოლიტიკური სიტუაცია, რომელიც I-II სს-ში შეიქმნა, შემდეგ საუკუნეებშიც შენარჩუნებულია და ეთნიკური რუკა ისევე გამოიყურება, როგორც არიანეს და პტოლემეაიოსის დროს. მემნონის ცნობა ჰგავს, გარკვეულწილად, ევსევის და იპოლიტეს ცნობას, თუ მემნონის ლაზების ქვეშ ვიგულისხმებთ იპოლიტეს და ევსევის კოლხებს, და ეს ასეც უნდა იყოს, მაშინ გამოდის, რომ მემნონთანაც სანიგების და ლაზების სახელი ფარავს სხვა დანარჩენების სახელს, ევსევისთან და იპოლიტესთან კი – კოლხების და სანიგების.

იპოლიტე რომაელმა და ევსევი კესარიელმა არაფერი იციან აბაზგების სანაპიროზე მოსახლეობის შესახებ აფშილებსა და სანიგებს შორის სებასტოპოლ-ცხუმამდე, გარდა ამისა, არ არსებობს რაიმე პირდაპირი წერილობითი წყარო, რომელიც პირდაპირ აღნიშნავდეს სანიგების მიწა-წყალზე აბაზგების მთლიანად და აფშილების ნაწილის გადასვლას და იქ დამკვიდრებას. არ მომხდარა არავითარი სან-სანიგების გადაადგილება თავიანთი საცხოვრისიდან. III საუკუნეშიც ისინი თავიანთ ძველ სამოსახლოზე ცხოვრობდნენ, რაზედაც თავიანთი დროისთვის მიუთითებდნენ პლინიუსი და ფლავიუს არიანე. V საუკუნის ანონიმი სებასტოპოლიდან პიტიუნტამდე არ იცნობს სხვა ეთნოსს, გარდა სანიგებისა, რომლებიც, მისივე გადმოცემით, V საუკუნეში მოქცეული უნდა იყვნენ კოლხეთის ანუ ლაზიკის სამეფოში.

ამრიგად, ის ფაქტი, რომ იპოლიტე რომაელმა და ევსევი კესარიელმა, ერთი შეხედვით, არაფერი იციან I-II სს-ის ეთნოპოლიტიკური ძვრების შესახებ, არ ნიშნავს, რომ ისინი თავის თანადროულ ვითარებას არ აღწერენ, არამედ იმას, რომ სანიგების სახელი ფარავს სხვა ტომთა სახელებს, აფშილების, აბაზგების, ასევე სხვა წვრილი ტომების, ხოლო ეთნონიმი კოლხი მათთან ფარავს ლაზებს და, შესაძლოა, სამხრეთის სანებსაც.

Natia Phiphia

**EUSEBIUS OF CAESAREA AND HIPPOLYTUS OF ROME
ABOUT ETHNOPOLITICAL HISTORY OF WESTERN
GEORGIA IN THE 1ST - 2ND CENTURIES**

Summary

The Western sources of 3rd - 4th cc. about the Black Sea eastern littoral at a glance seem to be based on literary tradition. In our work we discuss information of Eusebius of Caesarea and Hippolytus of Rome. The fact that Eusebius and Hippolytus at a glance know nothing about ethnopolitical changes that happened on the verge of eras, does not mean, that they really did not know this situation. It simply means that the name „Sanigi“ covered the name of other tribes, for example „Apsiloi“, „Abasgi“ etc. and ethnonym „Kolkhi“ covered name „Lazi“ and perhaps, name „Sani“ (i.e. southern Sani) too.